

Kad atveras cietuma vārti

Valmieras cietuma bijušo ieslodzīto iekļaušana sabiedrībā un darba tirgū

Valmiera, 2005-2006

Pētījums veikts par ESF grantu shēmas "Pētījumu veikšana par sociāli atstumto grupu iespējām darba tirgū" līdzekļiem.

Granta Nr. VPD1/ESF/NVA/04/GS/3.1.5.3/0001/0020

Šis dokuments ir veidots ar 75% Eiropas Savienības finansiālu atbalstu no Eiropas Sociālā fonda un 19% Latvijas valsts budžeta finansiālu atbalstu. Par šā dokumenta saturu pilnībā atbild Vidzemes augstskola un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Kopienas vai Latvijas valsts viedokli.

Šis pētījums novērtē ieslodzīto izredzes pārejot no ieslodzījuma uz dzīvi brīvībā par piemēru ņemot Valmieras cietuma gadījumu. Pētījuma mērķis ir noskaidrot Valmieras cietuma ieslodzīto sociālās vajadzības un identificēt tās nodarbinātības formas un profesijas, kuras varētu sekmēt veiksmīgāku ieslodzīto iekļaušanos sabiedrībā. Pētījumā vērtēta Vidzemes uzņēmēju attieksme un gatavība pieņemt darbā bijušos ieslodzītos. Noslēgumā sniegts pārskats par bijušo ieslodzīto integrācijas procesos iesaistīto valsts un pašvaldību institūciju darbību Vidzemes reģionā, identificējot nozīmīgākās problēmas un iespējamus risinājumus institūciju darbības uzlabošanai. Katra sadaļa noslēdzas ar rekomendācijām bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšanai. Teksts papildināts ar labo prakšu aprakstiem par ieslodzīto nodarbinātību, nodrošināšanu ar mājokli un tuvinieku iesaistīšanu ieslodzīto pārejas programmās. Lai kontekstualizētu līdzšinējo pētījumu un ieviestu pasākumu rezultātus, kā arī palīdzētu izvēlēties Latvijas situācijai piemērotus risinājumus bijušo ieslodzīto resocializācijas jomā, pētījuma tekstā integrēti labo prakšu piemēri.

Rezumējums

Darba spēkā aizplūšana no Latvijas palielina pieprasījumu pēc kvalificētiem un mazkvalificētiem darbiniekiem. Kā alternatīva darba spēka ieviešanai tiek minēta dažādu sociāli atstumto grupu iesaistīšana darba tirgū. Viena no šīm grupām ir arī personas, kas atbrīvojušās no brīvības atņemšanas iestādēm.

Pēc ieslodzījuma vietu pārvaldes ziņām no ieslodzījuma ik gadu brīvībā atgriežas apmēram 2500 personas. Lielākā daļa no viņiem ir vecumā no 25 līdz 40 gadiem – tāpat aktīvākā darbaspējīgo grupa, kuriem iznākot no ieslodzījuma, iesaistīšanās darba tirgū varētu būt aktuāla. Tomēr ne visiem piemīt nepieciešamās kompetences (zināšanas, motivācija, un iespējas), lai tie varētu pilnvērtīgi strādāt. Sodi, kas paredz brīvības atņemšanu ierobežo izglītības un profesionāla darba iespējas un negatīvi ietekmē ieslodzīto uzvedību. Arī ieslodzīto „sabiedriskās izmaksas” ir ļoti augstas. Pēc ieslodzījumu vietu pārvaldes aprēķiniem 2005. gadā faktiskie izdevumi viena ieslodzītā uzturēšanai dienā bija Ls 7,55. 2005. gada 31. decembrī ieslodzījuma vietās atradās 6965 ieslodzītie. Tas nozīmē, ka viņu uzturēšanai valsts tērē 52585,75 Ls, dienā, bet gadā aptuveni 19,2 miljonus latu. Nodokļu maksātājiem nākas maksāt tik daudz, jo aptuveni 40% notiesāto noziegumus izdara atkārtoti. Turklāt, šajās ieslodzīto izmaksās nav iekļautas cietuma soda izpildes rezultātā radušās kaitīgās sekas. Tāpat, sabiedrībai jāmaksā gan par atsevišķu personu izolēšanas no sabiedrības, gan arī pēc tam par šo personu iekļaušanu sabiedrībā. Tas tiek darīts, lai mazinātu šo personu iespējas atkārtoti izdarīt noziegumus un veicinātu sabiedrisko drošību.

Izejot pa cietuma vārtiem atbrīvotie ieslodzītie sastopas ar vairākiem nopietniem izaicinājumiem: sameklēt dzīvesvietu, atrast darbu, izvairīties no kriminālajām aprindām. Bijušo ieslodzīto stāsti ir dažādi – vieni neatrodot savu vietu sabiedrībā un, nesaņemot eksistences līdzekļus, izdara jaunus noziegumus, apdraud citu personu drošību un atkal nokļūst cietumā, citi ir veiksmīgāki. Taču tiem, kuri vēlas un spēj mainīties valsts institūciju un sabiedrības atbalsts ir ļoti nepieciešams.

Lai arī bijušo notiesāto resocializācija vairāk ir cīņa ar sekām, kopā ar efektīvu sodu ieviešanu, izpildi un kontroli, ieskaitot arī tādu sodu piemērošanu, kad likumpārkāpējs netiek izolēts no sabiedrības, var mazināt bijušo ieslodzīto sociālās atstumtības un noziedzības risku.

Šis pētījums izvērtē ieslodzīto izredzes pārejot no ieslodzījuma uz dzīvi brīvībā. Par piemēru ņemts Valmieras slēgtā tipa cietuma gadījums. Pētījuma mērķis ir noskaidrot ieslodzīto sociālās vajadzības un identificēt tās nodarbinātības formas un profesijas, kuras varētu sekmēt veiksmīgāku ieslodzīto iekļaušanos sabiedrībā. Pētījumā tiek vērtēta arī Vidzemes uzņēmēju attieksme un gatavība pieņemt darbā bijušos ieslodzītos.

Pētījums sastāv no trim daļām, kuras izkārtotas atbilstoši ieslodzītā pārejas procesa fāzēm, sākot ar viņa sagatavošanu atbrīvošanai, darba meklējumiem, griešanos Probācijas dienestā, kā arī citās valsts un pašvaldību iestādēs. Ieslodzīto pārejas process aplūkotas gan no socioloģiskās perspektīvas, gan arī no vadības perspektīvas, pievēršot uzmanību sociālās uzvedības korekcijas un rehabilitācijas pasākumu ieviešanas aspektiem. Pētījumā kombinētas kvantitatīvās un kvalitatīvās izpētes metodes.

Pirmajā pētījuma daļā raksturots Valmieras cietuma ieslodzīto sociālais portrets, uzvedības motīvi un integrācijas iespējas. Balstoties uz līdzšinējo pētījumu atziņām un saviem novērojumiem darbā ar Valmieras cietuma skolas sociālās izglītības grupu pētniece Klāra Arefjeva veica aptauju 64 Valmieras cietuma ieslodzītājiem, kas 6 mēnešu laikā tiks atbrīvoti. Lai novērtētu ieslodzīto attieksmi un iespējas pārejas procesā, respondenti tika dalīti divās grupās – bez iepriekšējas ieslodzījuma pieredzes un ar iepriekšēju ieslodzījuma pieredzi. Klāra Arefjeva secina, ka nākotnē būtu jāveic pasākumi praktiski visu ieslodzīto kompetenču atjaunošanai, tādēļ resocializācijas programmu ieviešanai konceptuāli noderīgs būtu Īlas slēgtā tipa cietumā īstenotais resocializācijas modelis, kas liek uzsvāru uz paralēlu

zināšanu/prasmju, gribas/motivācijas, kā arī cerību/iespēju uzlabošanu. Nodaļā sniegts aptaujas rezultātu kopsavilkums, detalizēts respondentu atbilžu izklāsts, kā arī ieslodzīto sociālo vajadzību un risku vērtējums.

Otrajā daļā tiek apzinātas bijušo ieslodzīto iespējas darba tirgū. Pētniece Aija Lulle novērtē Vidzemes darba devēju attieksmi, gatavību un motivāciju nodarbināt bijušos ieslodzītos. Lai arī sabiedrības aizspriedumi un stereotipi ir grūti maināmi, darba tirgus tendences uzņēmējiem liek domāt par neizmantojamām iespējām darbinieku piesaistīšanā. Vairākums aptaujāto uzņēmēju Vidzemē būtu gatavi pieņemt darbā bijušo ieslodzīto, bet 34% uzņēmumu ir strādājis vai patlaban strādā kāds bijušais ieslodzītais. Izvērtējot ārvalstu un Latvijas pieredzi notiesāto nodarbinātības jomā, autore uzsver, ka nodarbinātība pēc atbrīvošanas ir saistīta ar nodarbinātību ieslodzījuma vietā. Ir noskaidrojies, ka pieņemot darbā zema statusa un zemi atmaksātus darbiniekus, darba devēji augstāk par profesionālajām iemaņām vērtē saskarsmes prasmes un tādas īpašības kā godīgumu, atbildības sajūtu, pozitīvu attieksmi pret darbu, uzticēšanos. Līdz ar to, nodarbinātības veicināšanas programmās paralēli profesionālajiem pasākumiem, liels uzsvars liekams uz kognitīvo un sociālo saskarsmes spēju izkopšanu.

Pētījuma trešajā daļā sniegts pārskats par bijušo ieslodzīto integrācijas procesos iesaistīto valsts un pašvaldību institūciju darbību Vidzemes reģionā, identificējot nozīmīgākās problēmas un iespējamus risinājumus organizāciju darbības uzlabošanai. Valmieras pilsētas pašvaldība un valsts iestāžu struktūrvienības ikdienā palīdz risināt bijušo ieslodzīto problēmas. Lai arī iesaistīto pušu vidū ir izteikts uz sadarbību orientēts skatījums problēmu risināšanā, vērojams arī, ka probācijas, sociālo rehabilitācijas centru darbinieku un pašvaldību pārstāvju vidū ne vienmēr pastāv vienota izpratne par to, kura institūcija uzņemas atbildību par bijušo ieslodzīto problēmu risināšanu. Tā kā vietējo pašvaldību iespējas nodrošināt bijušo ieslodzīto tiesības uz mājokli un rehabilitācijas pakalpojumiem bieži vien ir ļoti ierobežotas, pastāv uzskats, ka probācijas dienestam ir jābūt sociālās rehabilitācijas iestādei, nevis soda izpildītājam.

Turpinot paplašināt rehabilitācijas un sociālās uzvedības korekcijas pasākumu piedāvājumu bijušajiem ieslodzītiem un ieslodzījuma vietās, būtu precīzi jāatrunā sociālās uzvedības korekcijas un rehabilitācijas programmu sniegšanas un

finansēšanas kārtība. Tāpat arī būtu jāprecizē sadarbība starp brīvības atņemšanas iestādēm un Probācijas dienestu.

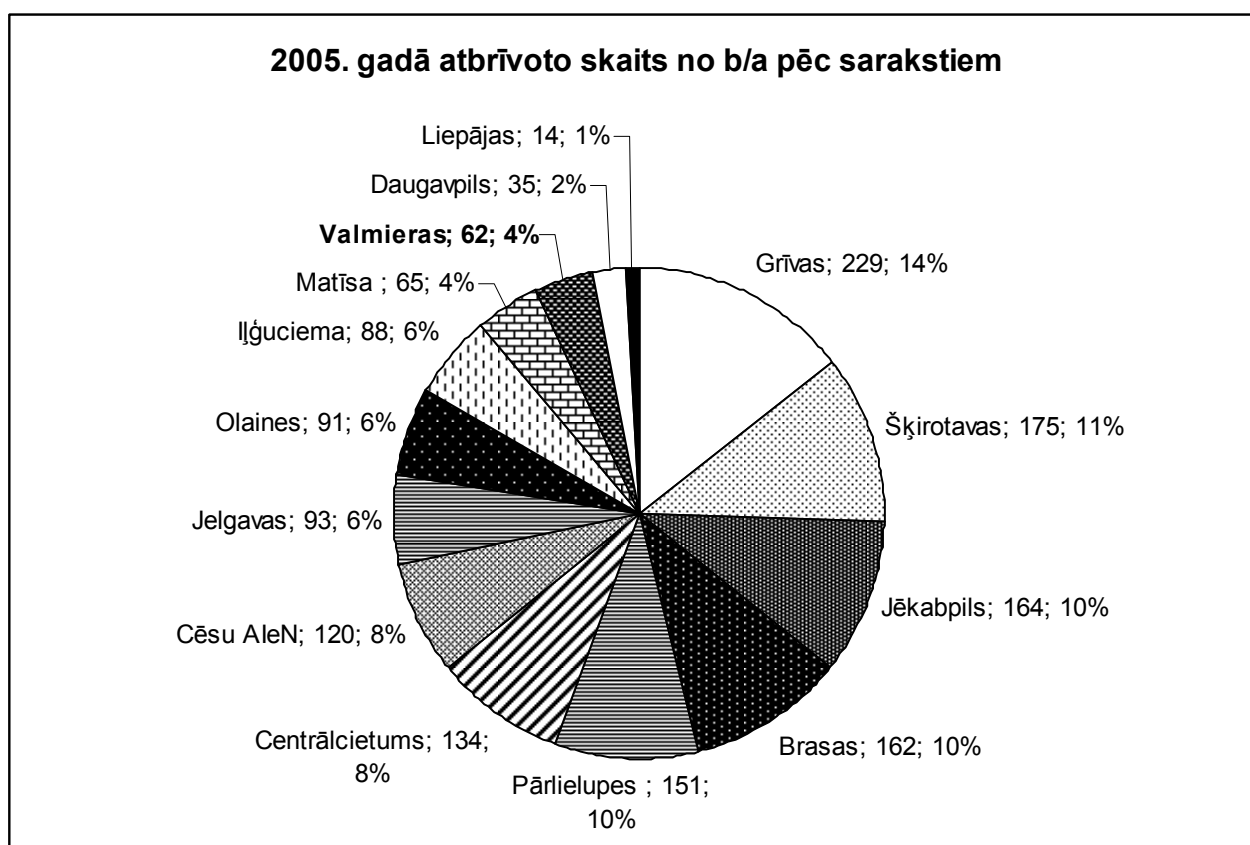
Vidzemes Probācijas dienesta reģionālo TSV darbība post-penitenciārās palīdzības sniegšanas jomā parāda, ka visvairāk uzlabojumu ir nepieciešami nodarbinātības, dzīves vietas un ģimenes jautājumu risināšanā. Tiem bijušajiem ieslodzītiem, kuriem ir problēmas atrast dzīves vietu, būtu jāpiedāvā īslaicīgi pārejas risinājumi, kur nodrošināšana ar dzīves vietu kalpotu kā stimuls, lai ieslodzītais piedalītos pārejas programmās. Tā kā vairākumam Valmieras probācijas dienesta teritoriālās struktūrvienības klientu ir trīs vai vairāk sodāmības lielāku uzmanību vajadzētu pievērst darbam ar bijušo ieslodzīto uzvedības korekciju. Iekļaušanās darba tirgū var būt sekmīga tad, ja tai būs radīti vajadzīgie priekšnoteikumi personas pamatvajadzībās, psihē un sociālajās atbalsta struktūrās. Daudzas brīvības atņemšanas iestādes ārvalstīs īsteno programmas, kas paredz tuvinieku iesaistīšanu bijušo ieslodzīto pārejas procesā. Dalībai šajās programmās jābūt brīvprātīgai. Nosakot ieslodzītā piemērotību programmai, jāizvērtē vai kontakts ar tuviniekiem ir vēlams.

Pētījumā tiek apskatīta arī bijušo ieslodzīto dalība Nodarbinātības valsts aģentūras programmās. Bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšanai pētnieki iesaka veidot nodarbinātības programmu, kurā apvienoti administratīvie, mācību, nodarbinātības un karjeras pilnveides komponenti. Programma piedāvājama tiem bijušajiem ieslodzītajiem, kuri jau izgājuši vielu atkarības novēršanas programmas. Veicot pasākumus bijušo ieslodzīto darba tirgus gatavības paaugstināšanai ieteicams pamatā balstīties uz jau esošo institūciju piedāvātajiem pakalpojumiem un kompetencēm.

Katra sadaļa noslēdzas ar rekomendācijām bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšanai. Teksts papildināts ar labo prakšu aprakstiem par ieslodzīto nodarbinātību, nodrošināšanu ar mājokli, ģimenes atbalsta un citām programmām. Labo prakšu apraksti tika integrēti pamattekstā, lai tie kontekstualizētu līdzšinējo pētījumu un reālu iniciatīvu rezultātus, kā arī palīdzētu Latvijas situācijai piemērotu risinājumu izvēlē bijušo ieslodzīto resocializācijas jomā. Lai sekmētu tālāku izpēti par ieslodzīto resocializācijas jautājumiem Latvijas cietumos, apkopotas arī līdz šim veikto pētījumu galvenās atziņas.

Pētījumu papildina ziņojums Īlas cietuma Norvēģijā realizētajām resocializācijas programmām, kā arī ziņojums par Kanādas pieredzi ieslodzīto nodarbinātības veicināšanā. Pētījuma saīsinātie ziņojumi pieejami angļu un krievu valodās.

Pētījums tika veikts no 2005. g. maija līdz 2006. gada maijam. To veica Vidzemes augstskola, un tajā kā konsultanti iesaistījās pārstāvji no Valmieras cietuma, Tieslietu ministrijas, Valsts Probācijas dienesta, Valmieras pilsētas pašvaldības un akadēmiskajām institūcijām.

Pētījuma rezultāti

Valmieras cietuma ieslodzīto aptauja

Līdz šim Latvijā veiktajos pētījumos ir apzinātas ieslodzīto un bijušo ieslodzīto problēmas. Ir novērtēta arī nodarbinātības un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība, kā arī sniegti priekšlikumi un rekomendācijas situācijas uzlabošanai. Mazāk uzmanības ir ticis veltīts pašu ieslodzīto kompetenču noskaidrošanai, novērtējot viņu personīgo gribu un motivāciju, zināšanas un prasmes, kā arī iespējas un cerības. Tādēļ arī jautājumi par ieslodzīto kompetencēm un veiksmīgas pārejas nosacījumiem kļuva par galvenajām Valmieras cietuma ieslodzīto pētījuma tēmām.

Ieslodzīto izredzes pārejas procesa laikā ietekmē ieslodzīto finanšu stāvoklis, sociālā stigma, attiecības/tuvinieku loma, kā arī paša notiesātā personības un identitātes aspekti.

Balstoties uz pētījumos par ieslodzīto pāreju brīvībā pēc atbrīvošanas identificētajiem problēmu lokiem un pārrunām ar ieslodzītajiem tika izveidotas anketas un veikta ieslodzīto aptauja. Pavisam tika aptaujāti 64 Valmieras cietuma ieslodzītie, kuri atbrīvosies tuvāko 6 mēnešu laikā. 46,9% aptaujāto bija vecumā no 25-40 gadiem, 34% aptaujāto vecumā no 18-25 gadiem. Vairākums no viņiem ieslodzījuma vietās pavadījuši 1-5 gadus (28%) un 5-10 gadus (22%). Trīs ieslodzījuma vietā bija pavadījuši vairāk kā pusi no savas dzīves.

- Par svarīgāko vajadzību pēc atbrīvošanas gandrīz visi aptaujas respondenti (92%) nosauca finansiālo. Nauda nepieciešama galvenokārt steidzamajiem izdevumiem: apģērbam, pārtikai, īres maksas segšanai.
- 27% aptaujāto nav mājokļa, 16% nav stabilas dzīves vietas.
- Ieslodzītie visai reālistiski novērtē savas spējas un vēlamās profesijas/nozares.
- Lielākajai daļai (65%) aptaujāto nav darba pieredzes.
- Atbilstoši vēlamajam darbam profesija ir 28% aptaujātajiem.
- Palīdzība iekārtoties darbā būs vajadzīga 34% aptaujātajiem.
- Vairākums respondentu (64%) kā vēlamu sākuma atalgojumu minēja Ls 200-400.

Novērtējot ieslodzīto sociālās vajadzības un riskus, kas saistīti ar kriminālo pagātni, var secināt, ka 17% respondentu ir augsts riska/vajadzību līmenis.

Informācija par Valmieras cietumu

Uz 2006. gada 1. februāri Valmieras cietumā sodu izcieta 609 notiesātie. Cietumā pirmo reizi atrodas 45 % notiesātie, bet 55% cietumā atrodas atkārtoti. Vairākums sodu izcieš par laupīšanām (30,4%) un zādzībām (21,7%). Par slepkavībām tiesāti 13,2%, par dzimumnoziegumiem - 5,7% ieslodzīto. 46,4% ieslodzītajiem brīvības atņemšanas soda termiņš ir no 5-10 gadiem. Gandrīz puse ieslodzīto ir vecumā no 25-40. gadiem.

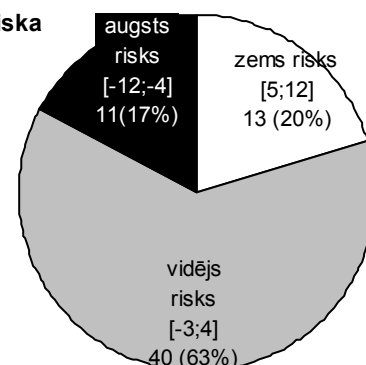
Valmieras cietuma ieslodzīto pamata dzīves vietas ir Rīga (43%), Vidzeme (27%), Latgale (11%), Kurzeme (9%), Zemgale (7%), 3% ieslodzīto ir bez noteiktas dzīves vietas. 7% ieslodzīto dzīves vieta ir bijusi Cēsis, 6% - Valmiera.

2005. gadā no ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu skaits no brīvības atņemšanas iestādes sarakstiem spriežot bija 1 499. No Valmieras cietuma bija jāatbrīvojas 62 (4%) ieslodzītajiem.

2005. g. Valmieras rajonā no ieslodzījuma vietām atgriezās pavisam 25 ieslodzītie. No tiem 20 noslēguši vienošanos par postpenitenciārās palīdzības (PPP) saņemšanu Valmieras probācijas dienesta teritoriālajā struktūrvienībā (TSV).

23% Vidzemes Probācijas dienestu TSV klientiem, kas noslēguši vienošanos par PPP saņemšanu pēdējā ieslodzījuma vietā ir bijusi Valmieras cietums. Visvairāk no Valmieras cietuma klientu ir Limbažos un Valmierā (aptuveni 40%).

Ieslodzīto riska pakāpe

Vidējs riska/vajadzību līmenis ir – 63%, bet zems risks – 20% respondentu.

Izvērtējot aptaujāto ieslodzīto attieksmes, spējas un izredzes integrēties sabiedrībā, redzams, ka nepieciešami pasākumi praktiski visu ieslodzīto kompetenču atjaunošanai vai uzlabošanai. Konceptuāli noderīgs šeit būtu Īlas slēgtā tipa cietumā īstenotais resocializācijas programmu modelis, kas liek uzsvāru uz paralēlu zināšanu/prasmju, gribas/motivācijas, kā arī cerību/iespēju atjaunošanu. Pētījuma ietvaros tika sagatavots ziņojums par Īlas cietuma pieredzi resocializācijas programmu realizācijā.

Bijušo ieslodzīto darba tirgus iespēju apzināšana Vidzemē

Šīs pētījuma sadaļas ietvaros tika veiktas telefona intervijas, kurās tika aptaujāti 60 Vidzemes reģiona uzņēmēji. Uzņēmumi tika izvēlēti pēc to darbības noteiktā ekonomikas sektorā, ņemot vērā jomas, kurās Valmieras cietumā ir nodarbinātie ieslodzītie, kā arī tipiskākās jomas (kokapstrāde), kurās ir lielāks mazkvalificēta vai nekvalificēta darbaspēka pieprasījums, proti, pārtikas, celtniecības, tirdzniecības, lauksaimniecības specializācijas uzņēmumi, kā arī tika aptaujāti dažādu nozaru lielākie reģiona uzņēmumi. Tika veiktas padziļinātas, daļēji strukturētas intervijas ar bijušajiem ieslodzītajiem, mazo un lielo uzņēmumu vadītājiem, kā arī profesionālās izglītības centra vadītāju.

Kopumā var secināt, ka uzņēmējiem ir aizpriedumi par bijušo ieslodzīto nodarbināšanu. Lai arī tie ir grūti maināmi, darba tirgus tendences uzņēmējiem liek domāt par neizmantojamām iespējām darbinieku piesaistīšanā.

Kā jau konstatēts Latvijā un ārvalstīs veiktajos pētījumos, nodarbinātība ieslodzītuma vietās ir cieši saistīta ar nodarbinātību pēc ieslodzītuma, jo strādājot ieslodzītuma vietās notiesātie var mācīties, uzturēt un pilnveidot savas darba prasmes, kas viņiem palīdzētu konkurēt darba tirgū. Tomēr ar profesionālo sagatavošanu vien nepietiek. Nodarbinātībā ļoti nozīmīgas arī šādas prasmes: problēmu risināšana, kritiskā domāšana, precizitāte, sadarbošanās ar darba biedriem, citu cilvēku viedokļu un jūtu respektēšana, kā arī izturēšanās pret varas iestāžu pārstāvjiem. Ir noskaidrojies, ka nodarbinot zema statusa un zemi apmaksātus nodarbinātos, darba devēji augstāk par profesionālajām iemaņām vērtē saskarsmes prasmes un tādas īpašības kā godīgumu, atbildības sajūtu, pozitīvu attieksmi pret darbu, uzticēšanos. Līdz ar to, paralēli profesionālajiem pasākumiem,

Fragmenti no ieslodzīto sacerējumiem.

Juris, 33 gadi:

“Es plānoju atrast labu darbu, piedalīties savas meitas audzināšanā. Bet visvairāk man gribētos nodrošināt savai meitai labu, saulainu bērnību. Uzskatu to par savu pienākumu.”

Aleksejs, 26 gadi:

“Es vēlētos atvērt savu tetovēšanas salonu. Esmu sapratis, cik ļoti man šī nodarbe patīk. Priecājos, ka joprojām pēc tetovējumiem ir pieprasījums. Tāpēc es varu apvienot lietderīgo ar patīkamo. Ir jauki, kad sirdslieta spēj arī pabarot.”

Rustams, 21 gads:

“Vēlos aizbraukt uz ārzemēm, lai paplašinātu savu redzesloku. Ļoti gribu doties ceļojumā ar lidmašīnu, jo es nekad neesmu lidojis, un vēlos izbaudīt šo sajūtu. Ceru paspēt atbrīvoties un vēl kaut reizi redzēt savu tēvu.”

Jānis, 24 gadi:

“Es vēlētos nodzīvot savu dzīvi saskaņā ar sevi, savām vēlmēm, nodomiem un nepieciešamībām. Lai nāves stundā nenāktos mocīties sirdsapziņas pārmetumos, apjēdzot dzīves nevērtību. Vēlos cienīgi nomirt.”

Kas motivētu darba devējus pieņemt darbā bijušos ieslodzītos?

- Papildus atlīdzība uzņēmumam par bijušā ieslodzītā nodarbināšanu (79%)
- Subsidēto darba vietu nodrošināšana (79%).
- Nodokļu atvieglojumi (75%)
- Atbilstoša darbinieka bezmaksas pārkvalifikācija uzņēmuma vajadzībām (75%).
- Darba inventāra apdrošināšana no valsts puses (63%).

Avots: TNS, 2005.

Aptaujāto Valmieras cietuma Pieprasītākās profesijas ieslodzīto apgūtās profesijas Vidzemē			
Celtnieks	12.5%	Koksnes apstrādes iekārtu operatori	26.8%
Atslēdznieks	9.4%	Krāvēji	11.4%
Galdnieks	7.8%	Kurinātāji	8,9%
Elektriķis	4.7%	Metālapstrādes speciālisti	7.3%
Šoferis	4.7%	Metinātāji	5.7%
Metinātājs	3.1%	Lauksaimniecības strādnieki	4.9%
Matrozis	3.1%	Apkopēji	4.9%
Bāze N=64		Bāze N=582	

liels uzsvars liekams uz kognitīvo un sociālo saskarsmes spēju izkopšanu.

Lai palielinātu ieslodzīto izredzes iesaistīties darba tirgū jau ieslodzījuma vietās ir jāstrādā kopā valsts, pašvaldību, privātajām, nevalstiskajām organizācijām un sadarbībā jāiesaista arī ieslodzītā ģimenes locekļi.

Darba devēji būtu gatavi aktīvāk iesaistīties bijušo ieslodzīto nodarbināšanā, ja saņemtu valsts atbalstu – subsīdijas, nodokļu atvieglojumus, iekārtu apdrošināšanā, kā arī iespēju izmantot cietuma teritorijā esošo infrastruktūru.

Pētījuma ietvaros veiktās darba devēju aptaujas rezultāti rāda, ka:

- 65% aptaujāto uzņēmēju būtu gatavi pieņemt darbā bijušo ieslodzīto, 15% to nebūtu gatavi darīt, 20% šajā jautājumā nav skaidra viedokļa.
- 34% uzņēmumu ir strādājis vai patlaban strādā kāds bijušais ieslodzītais.

- Bijušo ieslodzīto vēlmēs atbilst tirgus pieprasījumam. Vidzemes reģionā darbinieki nepieciešami kokapstrādē, celtniecībā, ir vakances šoferiem, kurinātājiem u.c. Tāpēc ir ieteikums darba devējiem darbinieku meklēšanā aktīvāk izmantot NVA pakalpojumus.
- Tomēr, kā liecina intervijas ar uzņēmējiem un bijušajiem ieslodzītajiem, arī neformālie kanāli darba meklējumos ir ļoti efektīvi.
- Tie uzņēmēji, kas darba attiecībās jau saskārušies ar bijušajiem ieslodzītajiem, vairāk apsver iespēju pieņemt darbā bijušos ieslodzītos. Viņi arī vairāk zina par valsts institūciju vēlmi un centieniem risināt bijušo ieslodzīto nodarbinātības problēmas.
- Patlaban savu darbību attaisno modelis, kurā darba devējs ieslodzījuma vietās ir kā tilts uz nodarbinātību brīvībā.

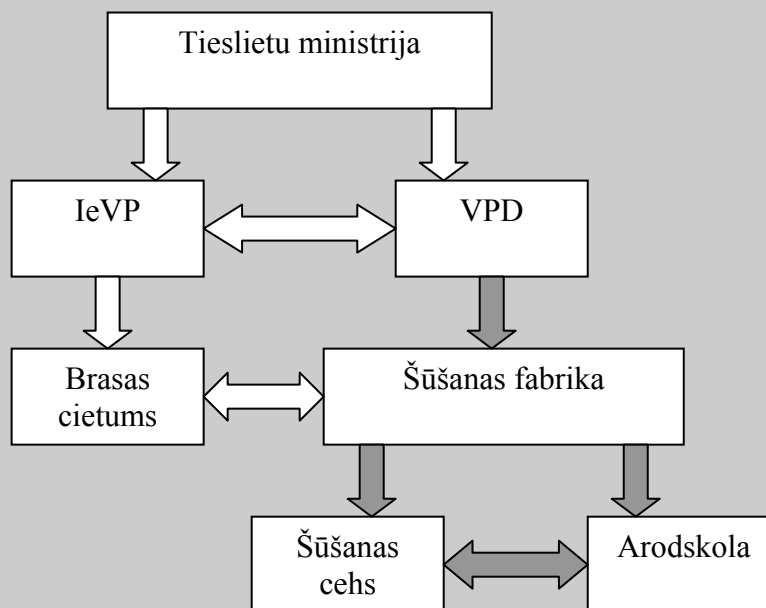
Bijušā ieslodzītā pieredze pēc atbrīvošanās:

„Tāda attieksme ir ne tikai no darba devēju puses. Tā ir gan no sabiedrības, gan no valsts aparāta. Reāli uz tevi skatās kā uz pēdējās šķiras cilvēku. Kad es atbrīvojos, biju pagasta padomē, jo ir likums, kas paredz vienreizēju pabalstu, par cik nav ne normālu drēbju, nekā. Un atbilde bija ļoti vienkārša: „Ja gribi, lai tavs brālis saņem brīvpusdienas no pagasta, tad aizveries un pazūdi no šejienes, cik vien ātri iespējams.”

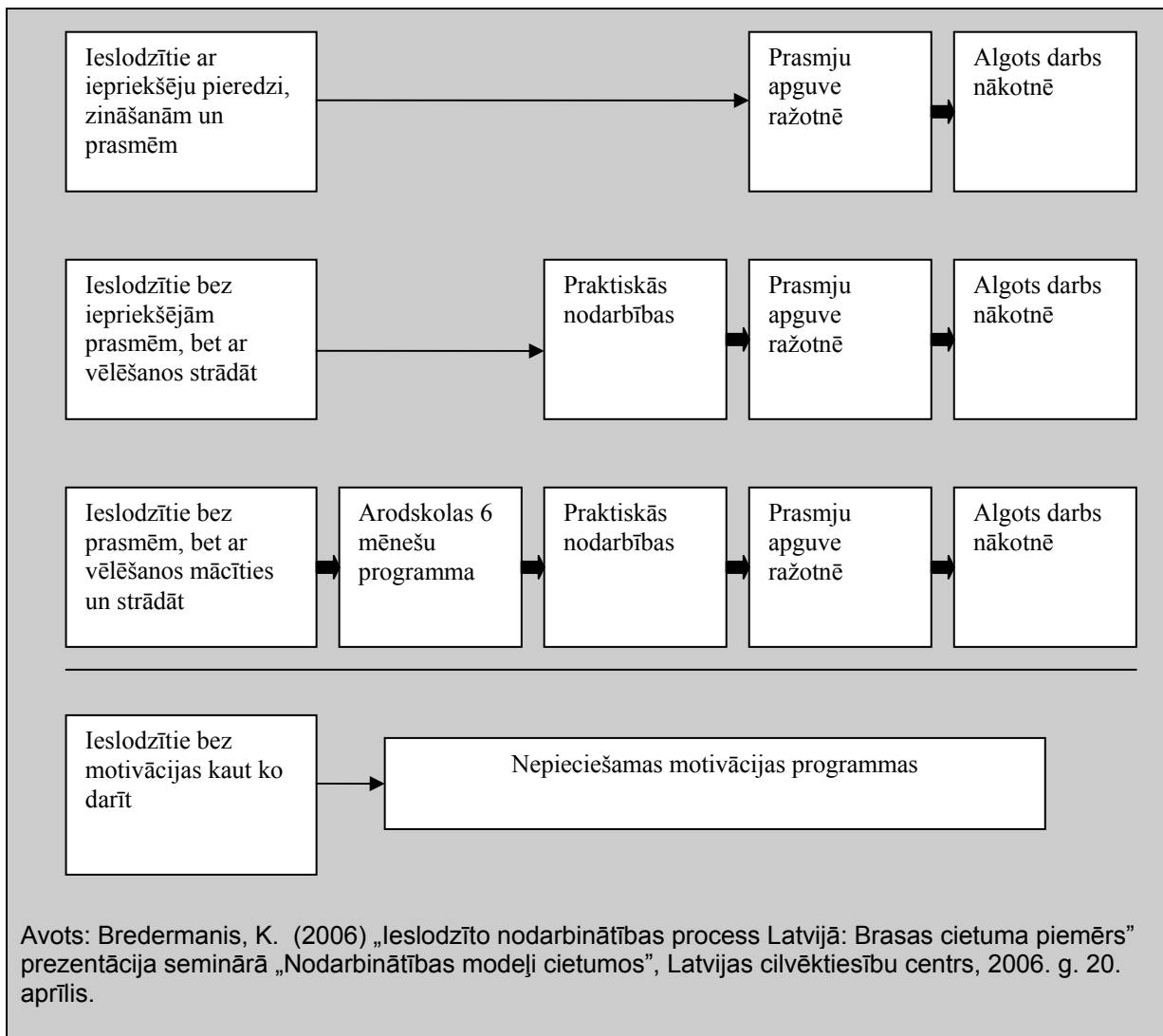
„Uz kaut kādu abstraktu sabiedrību kopumā man ir nospļauties, tāpat kā tai ir nospļauties par mani. Tas nenozīmē, ka es ienīstu visus cilvēkus, ka man nekad nav palīdzējuši un tikai nicinājuši, bet es gan tagad stipri pedomāju, palīdzēt kādam vai nē, tad, kad tam visam, tai attieksmei ir iziets cauri.”

Tilts nodarbinātībai brīvībā. Ieslodzīto nodarbinātība Brasas cietumā

Kopš 2005. gada Brasas cietumā darbojas šūšanas fabrika, kurā ražo darba apģērbu Latvijas tirgum un sporta apģērbus pēc Eiropas ražotāju pasūtījuma. Cietumā iekārtotas 70 ES standartiem atbilstošas darba vietas. Cietumā darbojas arodskola, kurā izglītojamās apgūst teorētiskās un praktiskās zināšanas, kuras iespējams stiprināt strādājot ražotnē. Cietums nodrošina telpas apsargi un piedalās personāla atlasē. Uzņēmums „Brasa” iekārtoja telpas, uzstādīja iekārtas un nodrošina prasmju apguvi un profesionālo izglītību ieslodzītajiem. Strādājot ieslodzītie var iegūt arodu, attiecību veidošanas pieredzi ar darba devēju, kā arī iegūt algas uzkrājumus dzīvei brīvībā. Profesionālās sagatavošanas cikls Brasas cietumā veidots ņemot vērā ieslodzīto iepriekšējo pieredzi, zināšanas, kā arī motivāciju un vēlēšanos strādāt. Ražotnes vadītājs Kristiāns Bredermanis uzskata, ka sadarbojoties ar Probācijas dienestu motivācijas un izglītības programmu izstrādē un ieviešanā būtu iespējams veidot arī rehabilitācijas centru pēc ieslodzījuma. Daži bijušie ieslodzītie turpina darbu ražotnē arī pēc atbrīvošanas.

Turpinājums seko nākošajā lapaspusē

Darba meklējumos bijušie ieslodzītie galvenokārt izmanto neformālos kanālus. Tiem, kuriem nav tuvinieku, valsts atbalsts ir ļoti nepieciešams.

Bijušā ieslodzītā pieredze izmantojot neformālos kanālus:

Sākumā ļoti palīdzēja, atbalstīja ģimene (stipri sociālo saišu nozīme).

Man paveicās, ka skolas direktore un saimnieks bija saprotošāki un iedeva jebkādu darbu un arī kaut kādu samaksu. Darīju visu iespējamo: laboju, krāsoju, tīrīju, skaldīju utt. 2000. gadā es strādāju par 42 Ls mēnesī! Tagad man par to visu nāk smiekli, liekas, kā es vispār varēju tā pazemoties, tā bija dzīve uz ceļiem, ka tikai vispār kaut ko varētu darīt. Tagad smieklīgi, bet tas deva iespēju sākt dzīvot, jo reāli viss ir jāsāk no jauna. Vispār tā laika skolas darbiniekiem, gan skolotājiem, gan tehniskajiem darbiniekiem ir jāsaka baigais paldies, ka uzticējās, un atbalstīja, bet tā es būtu bedrē konkrētā. (Vājo sociālo saišu stiprums darba atrašanās)

Bijušā ieslodzītā pieredze izmantojot formālos kanālus:

Bijušā ieslodzītā, kas atbrīvojies 2006. gadā pieredze:

„Man nebija uz ko paļauties, pēc 24 gadiem cietumā esmu viens. Palīdzēja Probācijas dienests, pašvaldība, apmācības centrs. Kad izmācīšos, gaida elektriķa darbs pašvaldībā.”

ieslodzīto iekļaušanas procesos iesaistīto valsts un vietējo institūciju darbība Valmieras rajonā un Vidzemes reģionā

Tieslietu ministrijas izvirzītās prioritātes 2006. gadam kopumā liecina par kompleksu pieeju ieslodzīto un bijušo ieslodzīto problēmu risināšanai. To apstiprina vairāku politikas plānošanas dokumentu pieņemšana un izstrāde ar mērķi uzlabot situāciju ieslodzīto veselības aprūpes, izglītības, nodarbinātības un rehabilitācijas jomās.

Arī vietējie politiķi, uzņēmēji, sociālie dienesti un citas institūcijas apzinās bijušo ieslodzīto problēmas un

Vidzemes TSV pieaudzis vairāk kā 3 reizes. Postpenitenciāro palīdzību Vidzemē saņēma 22,5% klientu, kas atbrīvojušies no brīvības atņemšanas iestādēm.

Institucionālie un tiesiskie aspekti

Vērojams, ka probācijas, sociālo rehabilitācijas centru darbinieku un pašvaldību pārstāvju vidū ne vienmēr pastāv vienota izpratne par to, kura institūcija uzņemas atbildību par bijušo ieslodzīto problēmu risināšanu. Tā kā vietējo pašvaldību iespējas nodrošināt

	<p><u>Nepieciešami daži uzlabojumi:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Paziņu loks 2. Atkarības problēmas 3. Finansiālais stāvoklis 	<p><u>Nav nepieciešami tūlītēji uzlabojumi:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Lasīt un rakstītprasme 2. Emocionālā uzvedība 3. Attieksme
--	--	--

vēlētos redzēt bijušos ieslodzītos kā produktīvu sabiedrības daļu. Tomēr vairāki vietējie kopienas pārstāvji atzīst, ka daudz vairāk līdzekļu un pūļu būtu jāiegulda citu sociālo jautājumu risināšanā tai skaitā noziedzības novēršanā jauniešu vidū, uzskatot, ka bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā ir tikai cīņa ar sekām. Nepopulāra ir ideja par to, ka bijušie ieslodzītie būtu jāatbalsta vairāk par citām grupām. Atsevišķos gadījumos vērojama vēlme notiesātos sodīt vēlreiz vai pilnīgi izolēt no sabiedrības, uzskatot ieslodzītos par sabiedrībai zudušu daļu.

Pašvaldības un valsts iestādes ikdienā palīdz risināt bijušo ieslodzīto problēmas, tomēr atsevišķos gadījumos darbiniekiem, kas tieši saskaras ar bijušajiem ieslodzītajiem nav gatavi darbam ar šo mērķa grupu - pietrūkst pamata zināšanas par bijušo ieslodzīto psiholoģiju, tai skaitā uzvedību, sociālajām vajadzībām, kriminālās pagātnes riska faktoriem.

Kopš probācijas dienesta izveides 2003. g. beigās tā darbības virzieni ievērojami paplašinājušies: no palīdzības sniegšanas personām, kas atbrīvojas no ieslodzījuma vietām līdz sabiedrībā izciešamo sodu koordinēšanai un preventīvo pasākumu organizēšanai. Uzlabojušies arī dienesta darbības rezultatīvie rādītāji. Probācijas dienestu klientu skaits

bijušo ieslodzīto tiesības uz mājokli un rehabilitācijas pakalpojumiem bieži vien ir ļoti ierobežotas, pastāv uzskats, ka probācijas dienestam ir jābūt sociālās rehabilitācijas iestādei, nevis soda izpildītājam.

Turpinot paplašināt rehabilitācijas un sociālās uzvedības korekcijas pasākumu piedāvājumu bijušajiem ieslodzītajiem un ieslodzījuma vietās, būtu precīzi jāatrunā sociālās uzvedības korekcijas un rehabilitācijas programmu sniegšanas un finansēšanas kārtība. Tāpat arī būtu jāprecizē sadarbība starp brīvības atņemšanas iestādēm un probācijas dienestu ieslodzīto sagatavošanā atbrīvošanai.

Aplūkojot ieslodzījuma vietu, probācijas dienestu un policijas sadarbības pieredzes noziedzības prevencijas jomā, var identificēt dažādas stratēģijas, kas atšķiras pēc dienestu savstarpējās sadarbības integrācijas pakāpes. Tomēr notiesāto uzraudzībā būtiska ir informācija, kurā dalās vietējās kopienas pārstāvji, sociālie dienesti, policijas pārstāvji, probācijas dienesta un ieslodzījuma vietu pārstāvji.

Darbs ar mērķa grupu

Tā kā vairākam Valmieras probācijas dienesta teritoriālās struktūrvienības klientu ir trīs vai vairāk sodāmību lielāku uzmanību vajadzētu pievērst darbam ar bijušo ieslodzīto uzvedības korekciju. Iekļaušanās darba tirgū var būt sekmīga tad, ja tai būs radīti vajadzīgie priekšnoteikumi personas pamatvajadzībās, psihē un sociālajās atbalsta struktūrās. Lai palielinātu bijušo ieslodzīto nodarbinātības iespējas probācijas dienesta darbinieki uzskata, ka pašreizējos apstākļos ir svarīgāk sagatavot klientu intervijai un sarunām ar darba devēju.

Valmieras probācijas dienests arī realizē informatīvi motivējošo programmu „Mājupceļš”, kas palīdz probācijas dienesta darbiniekiem laicīgi apzināt klientu problēmas un pilnīgāk sagatavoties pirms tikšanās ar klientu. Programmas rezultāti rāda, ka atrodoties ieslodzījumā, daudzi cer atrast darbu paša spēkiem, tomēr kā rāda pieredze, vairumam tas neizdodas un tiek lūgta probācijas dienesta palīdzība. Vērojams arī, ka ieslodzītie, kas atbrīvoti nosacīti pirms soda termiņa beigām savās atbildēs identificē vairāk potenciālo problēmu.

Valmieras probācijas dienesta TSV klientu riska/vajadzību novērojumi apstiprina vispārējo tendenci, ka vislielākie uzlabojumi klientiem nepieciešami nodarbinātības, dzīvesvietas un ģimenes jautājumu risināšanā.

Notiesātajām personām pēc soda izciešanas, galvenokārt, trūkst pases un nodokļu grāmatiņas. Dzīves vietas deklarācijas izziņas trūkums ir visizplatītākā problēma. Problēmas ar dokumentiem ir aptuveni 75% klientu.

Būtisks bijušo ieslodzīto veiksmīgas pārejas priekšnoteikums ir pajumte. No 64 Valmieras cietuma aptaujātajiem 17 (27%) mājokļa nebija vispār, bet 10 (16%) situāciju ar dzīves vietu raksturoja kā nestabilu. Pusei personu, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, ir dzīvesvietas problēmas, kas ir satraucošs moments nodarbinātības jautājumu risināšanā, īpaši sākuma posmā, kad nav uzkrāti finanšu līdzekļi. Dažkārt bijušais ieslodzītais nevar atgriezties savā bijušajā dzīves vietā, jo to neļauj nesaskaņas ar tuviniekiem. Dažos gadījumos

Informācija par Vidzemes probācijas dienestu TSV klientiem, kas saņem postpenitenciāro palīdzību

Kopējais klientu skaits Vidzemes TSV 2005. gada beigās bija 355. Gada laikā klientu skaits ir pieaudzis par 67%.

2005. gadā Vidzemes TSV tika iekārtotas 83 lietas par PPP saņemšanu. Tas ir 12% no visām 690 iekārtotajām PPP lietām šajā gadā.

Vairāk kā trešā daļa no Vidzemes TSV lietām iekārtota Valmieras un Cēsu TSV. Visvairāk no Valmieras cietuma atbrīvoto ieslodzīto bija Valmieras TSV 17 (41% no visiem klientiem). Pārējo TSV vidū no Valmieras cietuma atbrīvoto klientu skaits ir mazāks.

Vairākums Vidzemes PPP saņēmēju ir neprecējušies, tomēr daudziem ir bērni. Valmieras TSV bērni bija 19 PPP klientiem, bet 4 bija precējušies.

Vairākam Vidzemes TSV PPP saņēmēju ir pamatskolas (34) un vidējā (31) izglītība. Sākumskolas izglītība ir 19 klientiem, bet 2 nav pat sākumskolas izglītība.

Apmēram viena trešā daļa no Vidzemes TSV klientiem strādā, trešdaļa formāli ir bezdarbnieki, trešdaļa nestrādā.

Caur probācijas dienestu darbu atraduši 20 klienti. Visvairāk Cēsīs (10) un Valmierā (5). Tie, kas atraduši darbu caur probācijas dienestu strādā celtniecībā, kokapstrādē u.c. nozarēs.

11 no PPP saņēmējiem ir atkārtoti tiesāti.

apcietinātā persona no savas iepriekšējās dzīves vietas ir izlikta. Visbiežāk tas notiek īres parādu dēļ. Tiem bijušajiem ieslodzītiem, kuriem ir reālas problēmas atrast dzīves vietu, būtu piedāvājami 6-12 mēnešu pārejas risinājumi. Nodrošināšanai ar dzīves vietu jākalpo kā stimulam lai ieslodzītais piedalītos pārejas programmās.

Sociālie rehabilitācijas centri

Šobrīd sociālās rehabilitācijas centru (SRC) piepildījuma kapacitāte tiek izmantota tikai par 60-70%. Tomēr sagaidāms, ka SRC klientu skaits palielināsies. 2005. g. laikā atskaitīti vai patvaļīgi SRC atstājusi viena trešā daļa personu. Gandrīz visiem centru klientiem ir raksturīgas atkarības problēmas. Tas nozīmē, ka jau laikus jādomā gan par atbilstošu programmu piedāvājumu jau ieslodzījuma vietās, lai rehabilitācijas centriem vairs nebūtu jāstrādā tikai ar atkarību novēršanu. Tipiskākās SRC problēmas ir nespēja garantēt efektīvu klientu uzraudzību. Ir grūtības atrast un algot speciālistus, kas varētu profesionāli vadīt sociālās uzvedības korekcijas programmas.

Nodarbinātības veicināšana

Bijušie ieslodzītie var iesaistīties Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) realizētajās programmās, tomēr iesaistīšanās tajās Vidzemē nav īpaši aktīva. Patlaban bijušie ieslodzītie Valmieras NVA reģistrēto bezdarbnieku skaitā veido apmēram 0,7%.

Lai arī Valmierā laika posmā 2000.-2005. gadam bija lielākais NVA reģistrēto bijušo ieslodzīto skaits – 82, tikai 12 no tiem kļuva par nodarbinātajiem. Tas sastāda 14,6% no kopējā NVA Valmieras filiālē bijušo ieslodzīto reģistrētā skaita attiecīgajā laika posmā. NVA programmās viena no prasībām ir pamatizglītība un valsts valodas zināšanas, kas bijušajiem ieslodzītajiem bieži vien nav. Visaktuālākā šī problēma parasti ir gados jaunajiem likuma pārkāpējiem, kuriem nereti ir tikai dažu klašu izglītība.

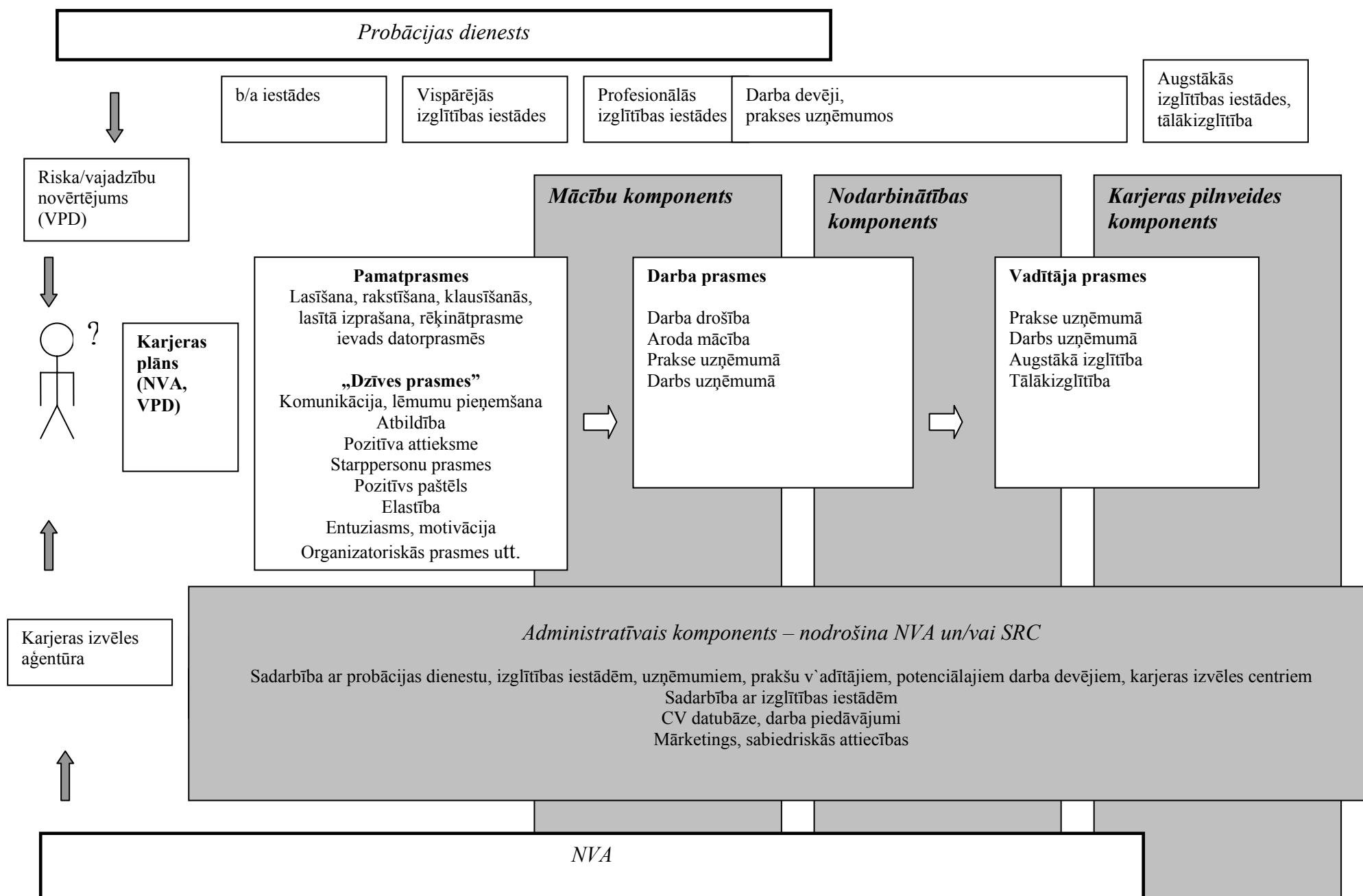
Prakse rāda, ka bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšanas programmas parasti tiek piedāvātas tikai tiem notiesātajiem, kuri izgājuši sociālās uzvedības korekcijas un alkohola vai narkotiku atkarību novēršanas programmas. Nodarbinātības programmās ir iekļauti administratīvie, mācību, nodarbinātības un karjeras pilnveides komponenti. Daudzas brīvības atņemšanas iestādes ārvalstīs īsteno programmas, kas paredz arī tuvinieku iesaistīšanu bijušo ieslodzīto pārejas procesā. Dalībai šajās programmās jābūt brīvprātīgai. Nosakot ieslodzītā piemērotību programmai, jāizvērtē vai kontakts ar tuviniekiem ir vēlams.

NVA piedāvājums bijušajiem ieslodzītajiem

Bijušiem ieslodzītajiem paredzēts projekts: „Apmācību nodrošināšana sociālās atstumtības riska grupām, iekļaujot informācijas un komunikāciju atbalstu invalīdiem”, kas piedāvā apgūstamās profesijas personām ar nepabeigtu un pabeigtu pamatizglītību, kā arī atsevišķi personām ar arodizglītību un vidējo izglītību. Tiek piedāvātas programmas arī bez kvalifikācijas ieguves. Apmācību laikā ar 2006.gadu tiek maksāta stipendija Ls 40.00 mēnesī, kā arī tiek kompensēta daļa transporta un dzīvošanas izdevumu.

Programma „Bezdarbnieku pārkvalifikācija un tālākizglītība”, kas piedāvā apmācības personām ar pamatizglītību un personām ar vidējo izglītību, kā arī profesionālās pilnveides programmas bez kvalifikācijas ieguves. Apmācību laikā ar 2006.gadu tiek maksāta stipendija Ls 40.00 mēnesī, kā arī tiek kompensēta daļa transporta un dzīvošanas izdevumu.

Programma „Apmācības bezdarbnieku un darba meklētāju konkurētspējas nodrošināšanai”, piedāvā kursus sociālo un funkcionālo prasmju apguvei un modulāro apmācību darba tirgum nepieciešamo pamatprasmju un iemaņu apgūšanai. Šajā projektā netiek atmaksāti transporta un dzīvošanas izdevumi un netiek izmaksātas stipendijas.

Rekomendācijas

Pētījumā „Kad atveras cietuma vārti: Valmieras cietuma bijušo ieslodzīto iekļaušana sabiedrībā un darba tirgū” izvirzītās rekomendācijas aktualizē vispārējos sabiedrības-notiesāto savstarpējo attiecību aspektus, uzsverot nepieciešamību veidot daudzveidīgas kopienas saites starp kopienas locekļiem, vadītājiem un uzņēmējdarbības sektoru. Rekomendācijas sniegtas arī ieslodzītuma vietām. Dažu rekomendāciju ieviešanai, piemēram, cenzūras spiedoga atcelšana uz aploksnēm, neprasiņu finanšu līdzekļus, toties mazinātu sociālās stigmatas nelabvēlīgo ietekmi. Pētījuma veicēji uzskata, ka veicot pasākumus bijušo ieslodzīto darba tirgus gatavības paaugstināšanai ieteicams pamatā balstīties uz jau esošo institūciju piedāvātajiem pakalpojumiem un kompetencēm, neaizmirstot par jau esošajiem risinājumiem Latvijā un ārvalstīs.

Cieņā,

Pētījuma vadītājs
Visvaldis Valtenbergs

Vidzemes augstskola
Politoloģijas nodaļa
Tērbatas iela 10
Valmiera, LV 4200, Latvia
Tel. (+371) 4281238
Fax. (+371) 4207229
visvaldis.valtenbergs@va.lv
www.va.lv

Vispārējie principi

1. **Sociālo partneru sadarbība.** Jāveido trīs sociālo partneru sadarbība: valsts, pašvaldība, darba devējs. Tas palīdzēs efektīvi risināt bijušo ieslodzīto nodarbinātības problēmas, jo dzīvesvietas trūkums, ikdienas iztikas līdzekļu saņemšana darba meklēšanas periodā, kā arī birokrātija ar dokumentu laicīgu saņemšanu joprojām ir vērtējama kritiski. Valstij mazāk izmaksātu ieslodzīto apmācība un efektīva bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšana nekā ieslodzīto uzturēšana ieslodzījumu vietās.
2. **Reģionālā solidaritāte.** Pētījumi parāda, ka pēc atbrīvošanās bijušie ieslodzītie nereti pārceļas uz dzīvi citā vietā, bieži tiecas uz lielpilsētām. Pēc iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) aizvien vairāk iezīmējas tendence doties aiz valsts robežām uz citām ES valstīm. Bijušo ieslodzīto nodarbināšanas problēmu risināšana tādējādi ir jāskata kontekstā gan ar darbaspēka stimulēšanu Latvijā, gan solidaritāti šo jautājumu risināšanā starptautiskā mērogā.
3. **Cilvēktiesību kultūras apziņa.** Valsts, pašvaldību, nevalstisko organizāciju un akadēmisko institūciju pārstāvjiem ir jāveicina cilvēktiesību kultūras apziņa un izpratne Latvijā. Negatīva attieksme pret bijušajiem ieslodzītajiem neskatoties uz viņu individuālajiem centieniem un to, ka sods jau ir izciests, kā arī sabiedrības grupu pretstatīšana rada lielāku varbūtību, ka sarūgtinājuma un atsvešinātības dēļ var veikt atkārtotu noziegumu.

Sabiedrība un ieslodzītie

1. ***Plašsaziņas līdzekļiem iepazīstināt sabiedrību ar labās prakses piemēriem par bijušo ieslodzīto integrāciju sabiedrībā, parādot konkrētas personas pozitīvos sasniegumus.*** Citu pieredze var palīdzēt attīstīt pārējo ieslodzīto pozitīvo potenciālu, nostiprināt ticību veiksmīgai nākotnei, kā arī samazināt sabiedrības aizspriedumus un stereotipus attiecībā pret bijušajiem ieslodzītajiem. Pozitīvie piemēri bijušo ieslodzīto integrācijā jau ir rodami publiskajā telpā, piemēram, „Latvijas Iepnuma 2005” titula piešķiršana Arnim Irbem Tukumā.
2. ***Izstrādāt daudzveidīgas kopienas saites starp kopienas locekļiem, kopienas vadītājiem un uzņēmējdarbības sektoru.*** Neatņemams priekšnoteikums, lai izveidotos spēcīga un droša kopienas, ir pašas kopienas iesaistīšana ieslodzīto iekļaušanā. Pirmais solis ir tās izglītošana par problēmām, ar kurām sastopas bijušie ieslodzītie: cietumnieku reintegrācijas jautājumi, izglītība, apmācība un nodarbinātība nākotnē. Sabiedrības pretimnākšanas apliecināšana risinot bijušo ieslodzīto problēmas, var samazināt viņu atsvešinātības sajūtu un reāli palīdzēt integrācijai. Sabiedrības informēšanas pasākumu ietvaros būtu lietderīgi organizēt forumu uzņēmējiem, kurā viņi tiktu informēti par pieredzi iesaistot darbā bijušos ieslodzītos. Jāorganizē arī informatīvi semināri valsts iestāžu darbiniekiem, kas tieši saskaras ar bijušajiem ieslodzītajiem, lai sniegtu viņiem pamata zināšanas par bijušo ieslodzīto psiholoģiju, tai skaitā uzvedību, sociālajām vajadzībām, kriminālās pagātnes riska faktoriem utt.
3. ***Turpināt penitenciārās sistēmas reformu. Stimulēt augstskolas, kuras realizē tiesību zinātņu studiju programmas, uzsākot kadru sagatavošanu īpaši penitenciārajai sistēmai. Turpināt darbu pie Penitenciārās koledžas izveides.*** Potenciālajiem cietuma darbiniekiem jāstudē un jāorientējas ieslodzīto psiholoģijā.
4. ***Celt penitenciārās sistēmas darbinieku prestižu.*** Izveidot atalgojumu sistēmu, tādējādi radot konkurenci ieslodzītāju vietās strādājošo vidū.

ieslodzījumu vietās

1. ***leviest cietumos brīvi pieejamas juridiskas konsultācijas ieslodzītajiem.*** Notiesāto lielākā daļa nezina savas tiesības, ko reizēm izmanto viņu radnieki.
2. ***Organizēt brīvu pieeju LR likumiem un normatīvajiem aktiem.*** Ieslodzītajiem jāzina savas tiesības un pienākumus, lai viņi būtu pasargāti no iespējamām pretlikumībām, piem. mantojuma tiesības, laulību šķiršana, u.c.; kā arī būt informētiem par sabiedrībā pastāvošajām prasībām un noteikumiem.
3. ***Veicināt cietumu darbinieku kultūras, psiholoģiskā un pedagoģiskā kompetences līmeņa paaugstināšanu.*** Specifiskie darba apstākļi un pastāvīgā saskarsme ar ieslodzītajiem nelabvēlīgi ietekmē darbinieku psihi, rada stresu, personības krīzi un provocē konflikta situācijas, kas savukārt izraisa ieslodzīto agresivitāti.
4. ***Atcelt cietuma cenzūras spiedoga spiešanu uz ieslodzīto vēstuļu aploksnēm.*** Ieslodzījuma vietas spiedogs uz aploksnēm liecina par saraksti ar ieslodzīto, izraisa sabiedrības aizdomīgumu, īpaši, ja adresāts dzīvo nelielā apdzīvotā vietā.
5. ***Samazināt ieslodzīto īslaicīgo satikšanos ierobežojumus.*** Jo vairāk ieslodzīto apmeklē radnieki un draugi, jo ciešākas saites viņiem ir ar brīvību, kas savukārt veicinās vieglāku iekļaušanos sabiedrībā pēc atbrīvošanās.
6. ***Rast iespēju notiesātajiem regulāri tikties ar dažādu reliģisko konfesiju pārstāvjiem.*** Notiesātajiem ir nepieciešama garīgā aprūpe.
7. ***Cietuma rehabilitācijas dienestam organizēt ieslodzīto anketēšanu un testēšanu par personības pašnovērtējuma jautājumiem un turpmākās dzīves prioritātēm veidojot uz kompetencēm balstītu rehabilitācijas programmu kopumu.*** Tas palīdzēs izziņāt un izprast notiesāto aktuālos jautājumus un problēmas, kā arī rosinās ieslodzītos nopietni pārdomāt savas dzīves mērķus.
8. ***Samazināt ieslodzīto skaitu vienībās līdz 10-20 cilvēkiem.*** Vienības priekšniekam – audzinātājam jāizvērtē katra ieslodzītā potenciālu, lai turpmāk veiktu atbilstošus rehabilitācijas pasākumus.

9. **Neizvietot vienā kamerā pirmo reizi cietumā nonākušos notiesātos ar atkārtoti cietumā nonākušajiem.** Neveiksmīga bijušo ieslodzīto integrācijas pieredze likumpaklausīgajā sabiedrībā negatīvi ietekmē pirmo reizi cietumā nonākušos. Atsevišķa ieslodzīto izvietošana var kavēt kriminālo sakaru veidošanos un nostiprināšanos cietumā.

Izglītība ieslodzījuma vietā

1. **Nodrošināt iespēju ieslodzītajiem iegūt pamata un vidējo izglītību.** Izglītība ir viens no svarīgākajiem priekšnosacījumiem ieslodzīto integrācijai sabiedrībā.
2. **Nodrošināt arodizglītības iespējas ieslodzījuma vietās.** Profesijas apgūšana atvieglo darba meklējumus pēc atbrīvošanās.
3. **Nodrošināt interešu izglītību ieslodzījuma vietās.** Tā nav piedalīšanās tikai izglītības procesā, bet arī pašdisciplīnas un audzināšanas darbā, jo interešu izglītība attīsta sadarbības prasmes grupā, kurā viens otru uztver kā līdzvērtīgu partneri.
4. **Motivēt un stimulēt ieslodzīto iesaistīšanos mācību procesā ar likumdošanā paredzētajiem pamudinājumiem.** Stimulēšana īpaši nepieciešama mācību procesa sākumposmā un vēlams visā periodā.

Nodarbinātība ieslodzījuma vietā

1. **Tieslietu ministrijai, ieslodzījumu vietas pārvaldei būtu aktīvi jāiesaistās nodarbinātības veicināšanai ieslodzījumu vietās, ņemot vērā tirgus pētījumus par perspektīvām darbības jomām.** Nodarbinātības veicināšana ieslodzījuma vietās ļauj saglabāt darba iemaņas un iegūt jaunas, atbildīgu attieksmi pret darbu, emocionālo gandarījumu par darbu kas ir būtiski darba meklējumos pēc atbrīvošanās.
2. **Jāveido atbalsta programmas uzņēmējiem, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, elastīgi kombinējot dažādus atbalsta elementus.** Jāpiedāvā zemāki kredītprocenti ražošanas iekārtu iegādei, jāievieš subsidētas darba vietas.
3. **Novērtēt ieslodzītā nodarbinātības potenciālu viņam, ienākot cietumā.** Balstoties uz šīs informācijas izveidot cietuma apmācības programmas noteiktu prasmju apguvei.

4. **Stimulēt cietumā nodarbinātos ieslodzītos ar likumdošanā paredzētajiem pamudinājumiem.** Stimulēšana, tāpat kā darba samaksa, nepieciešama regulāri.

Darba devējiem

1. **Ideālais modelis būtu, ja darba devējs ieslodzījuma vietās būtu kā tilts tālākajai nodarbinātībai brīvībā:** vai nu iesaistītu savās ražotnēs ārpus ieslodzījuma vietās vai arī palīdzētu ar darba atrašanu, sniegtu rekomendācijas par darbinieku utt.
2. **Izmantot uzņēmēju pieredzi, kas jau nodarbina bijušos ieslodzītos, lai pārvarētu citu uzņēmēju emocionālās barjeras.** Pētījuma padziļinātajās intervijās atklājas, ka uzņēmēju bažas pieņemt darbā bijušo ieslodzīto nereti ir pirmēja reakcija, nepamatoti aizspriedumi. Šādas emocionālas barjeras var palīdzēt pārvarēt citu uzņēmēju pieredze, kā arī uzņēmēju rīcībā esošo efektīvo instrumentu apzināšanās: katram uzņēmējam ir tiesības noteikt prasību kopumu, kas ir jāizpilda pirms stāšanās darbā vai pārbaudes laikā.
3. **Darba devējiem darbinieku meklēšanā aktīvāk izmantot Probācijas dienesta, NVA un citus pakalpojumus.** Salīdzinot uzņēmēju aptaujas un bijušo ieslodzīto vēlmes par darbu noteiktā nozarē, profesijā, ir redzams, ka bijušo ieslodzīto vēlmes atbilst tirgus pieprasījumam. Vidzemes reģionā darbinieki nepieciešami kokapstrādē, celtniecībā, ir vakances šoferiem, kurinātājiem u.c. profesijas, kurās nav nepieciešama ilgstoša un komplicēta izglītošana. Tāpēc ir ieteikums darba devējiem darbinieku meklēšanā aktīvāk izmantot Probācijas dienesta, NVA un citus pakalpojumus. Uzņēmējiem tas atrisinātu viņu grūtības darbinieku atrašanā, savukārt visas valsts līmenī tas sniegtu labumu bijušo ieslodzīto nodarbinātības problēmu risināšanā un darba tirgus stimulēšanā.

Bijušo notiesāto nodarbinātības programmu izstrādātājiem un ieviesējiem

1. **Veicot pasākumus bijušo ieslodzīto darba tirgus gatavības paaugstināšanai ieteicams balstīties uz jau esošo institūciju piedāvātajiem pakalpojumiem un kompetencēm.** Sadarbojoties NVA, Valsts probācijas dienestam, uzņēmējiem un sociālās rehabilitācijas centriem, jāveido bijušajiem ieslodzītajiem pieejama programma, kas nodrošinātu administratīvos, mācību, nodarbinātības un karjeras pilnveides komponentus. Mācību un karjeras pilnveides jautājumos vēlama

ciešāka sadarbība ar profesionālajām mācību iestādēm, kā arī uzņēmējiem, kas būtu gatavi un ieinteresēti nodrošināt darba un prakses vietas.

2. ***Jāveido notiesātā nodarbinātības/karjeras plāns***, kurš būtu pieskaņots viņa iepriekšējai darba pieredzei (ja tāda ir) sociālajām vajadzībām un riskiem. Plānā būtu jāņem vērā Probācijas dienesta sniegtais riska/vajadzību novērtējums konkrētajam klientam, kā arī karjeras izvēles testi. Nodarbinātības plāna ietvaros bijušais ieslodzītais var apgūt vispārējas t.s. „dzīves prasmes” (komunikācija, lēmumu pieņemšana, atbildība, pozitīva attieksme, starppersonu prasmes, pozitīvs paštēls, spēja adaptēties un pielāgoties, entuziasms un motivācija un organizatoriskās prasmes). Nākamajos posmos bijušajam notiesātajam tiek piedāvāts apgūt specifiskās zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas viņa izvēlētajai profesijai. Atsevišķām klientu grupām nepieciešams nodrošināt atbalstu arī karjeras pilnveidē.
3. ***Nodarbinātības programmas un veicināšanas pasākumi piedāvājami tikai tiem notiesātajiem, kuri izgājuši sociālās uzvedības korekcijas un alkohola vai narkotiku atkarību novēršanas programmas.*** Lai palielinātu nodarbinātības programmu efektivitāti, nepieciešams veidot priekšnosacījumus personas sociālajās pamatvajadzībās, psihē un sociālajās atbalsta struktūrās.
4. ***Resocializāciju programmu piedāvājums veidojams tā, lai paralēli profesionālās kvalifikācijas iegūšanai celšanai bijušais ieslodzītais varētu risināt veselības, kognitīvās uzvedības, vielu atkarības problēmas, varētu kontrolēt tieksmi uz vardarbību un dusmu demonstrēšanu.***
5. ***Pārejas programmās papildus ieteicams iekļaut risinājumus īslaicīgai nodrošināšanai ar dzīves vietu, kā arī informatīvās un atbalsta programmas tuvīniekiem.*** Nodrošināšanai ar pagaidu mājokli jākalpo kā stimulam, lai ieslodzītais piedalītos citās rehabilitācijas programmās.

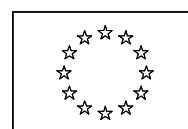
Probācijas dienests

- 1. Līdz ar pakāpenisku cietumsodu aizvietošanu ar alternatīvajiem sodīšanas veidiem, ir svarīgi realizēt probāciju kā soda veidu, kas vērsts uz kriminālsodāmu noziegumu prevenciju un recidīva samazināšanu sabiedrībā.**
Tāpēc ir svarīgi arī stiprināt probācijas dienesta kapacitāti sodu, kas neparedz brīvības atņemšanu izpildē. Šajā ziņā ir svarīgi veicināt tiesu, sabiedrības un tiesāto izpratni par nosacīti piespriestiem sodiem. Gadījumos, kad personai ir piespiests nosacīts sods, nepieciešams, lai sabiedrības locekļi uzskatītu, ka par noziedzīgo nodarījumu persona ir saņēmusi atbilstošu kriminālsodu.
- 2. Lai izvairītos no iespējamās funkciju pārklāšanās, ieslodzīto sagatavošanā atbrīvošanai, būtu precīzāk jānosaka sadarbība starp b/a iestādēm un Valsts probācijas dienestu.**
- 3. Lai veicinātu izpratni par probācijas dienesta lomu, politikas dokumentos būtu skaidri jāformulē sociālās uzvedības korekcijas un rehabilitācijas programmu bijušajiem ieslodzītajiem sniegšanas un finansēšanas kārtība.**
- 4. Vienošanās slēgšanu par postpenitenciārās palīdzības (PPP) saņemšanu nav lietderīgi ierobežot laikā pēc atbrīvošanās no brīvības atņemšanas iestādēm.**
Saskaņā ar Valmieras cietumā veikto ieslodzīto aptauju Probācijas dienesta palīdzību bija nolēmuši izmantot tikai trešdaļa aptaujāto ieslodzīto. Atceļot PPP saņemšanas ierobežojumus laikā bijušajam ieslodzītajiem tiktu nodrošināta vēl viena iespēja meklēt palīdzību, ja viņi jūt, ka PPP viņiem būtu nepieciešama.
- 5. Ieslodzīto riska/vajadzību apzināšana būtu jāveic uzreiz pēc viņa nonākšanas ieslodzījumā.** Balstoties uz šo novērtējumu var veidot ieslodzītā individuālo plānu. Kamēr ieslodzījumu vietās nav izveidota kompleksa programmu ieviešanas/kontroles sistēma, laiks ieslodzīto vajadzību apzināšanai pirms atbrīvošanas varētu būt garāks kā 6 mēneši.

© Vidzemes augstskola 2005-2006.

Pētījums veikts par ESF grantu shēmas "Pētījumu veikšana par sociāli atstumto grupu iespējām darba tirgū" līdzekļiem.

Granta Nr. VPD1/ESF/NVA/04/GS/3.1.5.3/0001/0020

Šis dokuments ir veidots ar 75% Eiropas Savienības finansiālu atbalstu no Eiropas Sociālā fonda un 19% Latvijas valsts budžeta finansiālu atbalstu. Par šā dokumenta saturu pilnībā atbild Vidzemes augstskola un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Kopienas vai Latvijas valsts viedokli.